

PREOCUPAREA CONSTANTĂ PENTRU ETNOGRAFIA ȘI
FOLCLORUL ROMÂNESC
a "Asociației Transilvane pentru Literatura și Cultura Poporului
Român"

MARIAN BOGDAN
student anul II,
Facultatea de Științe Economice-Cluj

Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului (numită și "Asociațiunea" sau "ASTRA") a fost înființată la Sibiu, 1861-1950 și a fost un factor activ pentru viața socială și națională a întregului popor.

Activitatea desfășurată de Astra a fost "nobilă, frumoasă și unică în felul său în întreaga noastră națiune"¹, devenind un simbol al aspirațiilor naționale și culturale ale românilor. Scopul era stabilit în art. 2 din Statute și prevedea ("înaintarea culturii poporului român prin inițiere și studii, editare de publicații, înființarea de biblioteci populare", muzee, acordarea de burse, inițierea unor conferințe publice, ajutor pentru școli și internate, organizarea unor acțiuni științifico-literare și alte acțiuni "care ar putea contribui la prosperarea literaturii atât spirituale cât și economice a românilor"²).

Devin colaboratori ai ASTREI istorici, lingviști, publiciști, scriitori, folcloriști, doctori economiști, punându-se cu toții în slujba "înaintării culturii poporului român": Andrei Șaguna, Alexandru Sterca-Șuluțiu, Ion Micu Moldovan, August Trebariu Laurian, Gheorghe Barițiu, Sextil Pușcariu, Visarion Roman, Nicolae Iorga, Titu Maiorescu, Octavian Goga, Ilie Dăianu, Amos Frâncu, Gheorghe Pop de Băsești, Petre Petrescu Nicolae, etc.

În cele 8 secții ale ASTREI se desfășoară activități în domeniul literaturii, istoriei și etnografiei, științe sociale, tehnică industrială, științe ale naturii, medicină, școală și în domeniul economic, iar despărțămintele erau cele mai importante organe ale Asociațiunii, prin intermediul cărora s-a realizat direct legătura cu poporul, cu masele largi de țărani.

Încă din 1868, cu prilejul adunării generale de la Gherla, Mihai Pavel, vicarul Maramureșului, ceruse completarea Statutelor "Asociațiunii" cu un paragraf care să prevadă extinderea activității acesteia în comitatele din nordul Ardealului: Maramureș, Satu Mare, Ugocea. Dar în Maramureș activa "Asociația pentru cultura poporului român din Maramureș", înființată la Sighet în 5 februarie 1861, fapt pentru care unii cărturari din această zonă nu doreau să întemeieze și un despărțământ al "Asociațiunii maramureșene" s-a realizat și prin intermediul Preparandiei române din Sighet (1862), care a format cadrele necesare școlilor din Maramureș, de aici ridicându-se numeroși cărturari ce vor deveni culegători de folclor.^{3*}

Intrarea efectivă a ASTREI în Maramureș s-a realizat abia 1903, cu prilejul adunării generale de la Baia Mare. Revista "Transilvania", (nr. XXXIV nr. IV 1903 și prin ea ASTRA, chema Maramureșul să "între în hora frăției", căci ASTRA a găsit în Maramureș un popor încălzit de focul sacru al idealurilor noastre naționale, dornic de progres și de cultură.^{4*}

Desfășurând o bogată activitate în diferite localități, în 1913 ASTRA avea legături cu 509 comune, iar în 1914 cu 523 comune.^{5*} I. Hațeganu mărturisea ("Răspândirea și promovarea culturii, favorizarea creațiilor populare a constituit o direcție statornică de activitate a Asociațiunii.^{6*} ").

Alături de alte activități culturale desfășurate, promovarea culturii tradiționale românești a fost o preocupare constantă a Asociațiunii, un obiectiv însemnat căci, așa cum mărturisea Ion Micu Moldovan (președintele ASTREI 1893-1901): "Iubirea de limbă și alipirea de datinile străbune totdeauna au înflorit în poporul român, precum în măsură mai mare nu, la nici un popor de pe fața pământului."^{7*}

Aceste preocupări vor îmbrăca forme diferite: culegerea de folclor autentic, prezentarea tradițiilor și datinilor, organizarea unor muzee și expoziții, șezători, serate, serbări populare, publicarea unor culegeri de folclor, susținerea industriei casnice adunând tot ce poate pune în evidență spiritualitatea poporului român.

Unul dintre colaboratorii marcanți ai Asociațiunii a fost Gheorghe Barițiu (1812-1893), istoric, președintele "Asociațiunii" în 1888-1893 și un administrator înfocat al folclorului românesc. Gheorghe Barițiu încuraja culegerea folclorului, mărturisind "Trebuie să descinzi în mijlocul lor ca să înveți chiar de la el întâi limba peste tot, apoi datinile lui, proverbele, adică urmele istorice despre originea și tot trecutul dânsului. În corespondența purtată cu un colaborator al său, Petre Mureșan Șireganul, insista ca la culegerea folclorului: "să cercetăm exact ce este curat original"⁸

Prețuind folclorul, Gheorghe Barițiu a adunat cu grijă tot ce i se părea valoros inclusiv din corespondența purtată de culegătorii de folclor. Printre documentele lui Gheorghe Barițiu se păstrează și "Dizertație despre poezia populară de Petru Mureșan Șireganu, anunțată la adunarea despărțământului XII al asociației în Ileanda Mare, în 30 august 1888"^{9*}, care este un adevărat elogiu al folclorului românesc.

Lucrarea amintită face referiri la creațiile populare pe care le numește "mărgăritare neprețuite, proprii oamenilor noștri și pe care mai rar le poți afla la alte popoare în așa de mare măsură ca la noi" căci "Românul își cântă toate lucrurile, necazurile vieții sale și nu știe că tot românul e născut poet, și mai cutezătoriu poet, pentru că-i român". El cântă toate fazele vieții sale... "la plug", "la coasă", "la culesul câmpiei", "la secerat când aduc cununa de grâu", "la culesul mălaiului", "la storsul vinului".

Articolul continuă cu descrierea obiceiurilor populare: "Cântă și horesc în șezători și la jocuri, când mireasa e la ospățul nunții, când

sosesc înaintea casei mirelui înconjurând scaunul și stropind cu grâu strigă:

“Ieși afară soacră mare
Că-ți aducem noră tare”

Sau la închinarea pomului nănașului mare:

“Să fii nănaș vesălosu
Că-ți închinăm pomu frumosu!”

Sentimentele oamenilor din popor sunt în continuare fin analizate: “Cine n-a fost odată tânăr și cine n-a iubit și n-a fost amoros în viața sa?” Iată ce zice poetul popular:

“A iubi curat
Nu-i nici un păcat
Ba încă greșește
Dacă nu iubește”

“Ce mi-i drag nu mi-i urât
De-ar fi cât de ocărât
De mi-i urât nu mi-e drag
De-ar fi cât de lăudat.”

Documentul inserează și alte versuri populare marcând totodată și anul publicării în diferitele reviste ale vremii, ca de pildă versurile:

“Frunză verde frunzuliță
Ce ne-om face mândruliță
Ne-om lua, nu ne putem
Ne-om lăsa nu ne-nduramu
Oamenii ne vorovescu
Părinții nu ne voiescu
Părinții putea-uar face
Nouă să ne deie pace.”

(publicat “Tribuna” nr. 299/1886)

O altă poezie populară, cuprinsă în acest document, a apărut și în Gazeta Transilvaniei, 199/1888:

“Cine n-are dor pe vale
Nu sci luna când răsare
Nici noaptea câtu-i de mare
Cine n-are dor pe luncă
Nu sci luna când se culcă
Nici noaptea câtu-i de lungă.”

Chiuiturile, doinele de dor, de cătanie și alte creații populare sunt de o inestimabilă valoare, prin vechimea și frumusețea lor.

Bogată și variată, activitatea ASTREI se diversifică an de an, publicându-se folclor din toate zonele folclorice, devenind (după 1918), un simbol al unității limbii și culturii poporului român, al permanenței elementului român. G. Preda, vicepreședintele ASTREI evidențiază faptul că în părțile ardelenene, maramureșene, bănățene și crișene există comori sufletești și spirituale deosebite și că în aceste locuri ASTRA devine o

bună păstrătoare de obiceiuri, tradiții și credințe, punându-se accent pe culegerea acestora pentru a realiza colecțiile de folclor.

Colecțiile apărute cuprindeau atât creații în versuri cât și în proză. Acum se remarcă Ion Pop Reteganul, care va deveni cel mai mare folclorist al Ardealului.

Aceste colecții au avut o largă răspândire în popor prin intermediul bibliotecii strei, care posedă în 1922 peste 55000 volume de cărți și 2157 biblioteci populare.^{10*}

În "Biblioteca populară" între 1913-1922 s-au publicat 11* "Isprăvile lui Păcală"; "Povestiri din viața țăranilor români"- de Ion Pop Reteganul, "Povestiri din popor" (1895) de Ion Pop Reteganul. Povestea vorbirii de Anton Pann și foarte multe alte volume de balade, snoave, basme, poezii populare sau sfaturi practice pentru țărani.

Alte creații folclorice au fost popularizate prin publicațiile ASTREI: "Transilvania" (196-) "Țara noastră" (1907), "Foaia noastră" 1927; Foaia poporului (1943-) "Analele Asociațiunii" (1861-1880; 1902-1908).

ASTRA a desfășurat o bogată activitate și pe linia culegerii folclorului muzical, a muzicii și a dansurilor populare, un rol important avându-l etno-muzicolog Tiberiu Brediceanu, care a cules numeroase melodii și apoi le-a valorificat în creațiile proprii, a realizat numeroase spectacole în care a pus în valoare frumusețea portului, a muzicii și dansurilor populare.

Portul popular a stat în atenția multor colaboratori ai ASTREI; N. Iorga a publicat diferite articole pe tema frumuseții portului popular și s-a ocupat de această problemă și în 1912 la cursurile de etnografie de la Vălenii de Munte.

Nicolae Iorga face o primă sinteză a porturilor noastre populare, urmărind tipurile și variantele după regiuni și atrage atenția asupra asemănării glugii la români cu cele ale dacilor de pe Columna lui Traian, aducând dovada celei mai piese de îmbrăcăminte păstrată în portul popular, aceasta fiind și un semn al permanenței poporului român.

Pentru a pune în evidență frumusețea folclorului românesc, ASTRA a desfășurat o activitate susținută pentru organizarea unor muzee și expoziții.

Cu ocazia unor manifestări culturale, încă din 1861 a fost organizată la Sibiu o expoziție de artă populară iar la Brașov (1892) expoziția a prezentat lucruri de mână. ASTRA a susținut această activitate prin inițierea unor cursuri de dantelărie, ținute la Săliște (Sibiu) pentru 30 de eleve și la Tuștea (Hațeg) pentru 20 de eleve. Astfel de acțiuni au fost organizate și în alți ani. De exemplu: expoziția organizată la Bran (1901), prezenta tablouri și cuprindea piese istorice, etnografice și economice.

Un răsunet aparte a avut expoziția din anul 1905 din, 19-20 august de la Sibiu, care a fost apreciată drept "cea mai splendidă sărbătoare culturală ce au ajuns-o până acum românii din Transilvania"^{12*} ocazionând și deschiderea muzeului din Sibiu și a

primei scene românești de teatru din Transilvania, urmată de ample manifestări cultural-artistice.

Colaboratorii ASTREI din diferite localități ale țării au sprijinit această inițiativă și au colecționat diferite obiecte populare, pentru a fi trimise la expoziția din Sibiu. S-au întocmit inventare, notându-se comuna de unde proveneau, numele persoanei de la care s-a colecționat și obiectele trimise:13*

Din Feleac (Cluj) au fost trimise la expoziția din Sibiu "lepedee de lână verde cu alesături", "măsăriță cu alesături, fețe de pânză în cânepă cu bumbac, trei zadii de 120 de ani, ștergere."

Sunt apoi enumerate comunele: Cojocna, Macău, Hădășelul unguresc, Feneșul săsesc, Feiurdul, Dezmirul de unde s-au trimis: "prapor bisericesc pictat la sfârșitul sec. XVIII prin Hristor zugravul din Feleac (prapor trimis din Macău), perină de divan, covoare, "chemeșă femeiască", șurț de lână, fund de perină".

Din Feneșul săsesc s-a trimis și o păpușă înveșmântată cu "rochie neagră, cămeșă albă cu flori, năframă de păr cu ciucure și un pieptar colorat, pe câmp negru".14*

Tot cu același prilej a avut loc și o serată etnografică în sala festivă a muzeului, aranjată de Tiberiu Brediceanu, care a cuprins o paradă a portului popular, dansuri și melodii populare românești din diferite zone ale țării.15*

O altă expoziție etnografică din anul 1911, Sibiu a fost urmată de un spectacol teatral-muzical, cu premii pentru tărani debutanți.16*

În anul 1921, ASTRA a colaborat cu vechea "Asociațiune" din Maramureș la aranjarea unei expoziții de lucruri de mână țărănești, documente și cărți bisericești vechi.17*

Cu prilejul adunărilor generale, cu prilejul unor sărbători naționale sau aniversări deosebite, ASTRA a organizat numeroase concerte, serate literare, "conferințe populare", baluri, unde folclorul românesc era pus la loc de cinste.

"Reuniunea de muzică din Sibiu", sub conducerea lui G. Dima, a dat în anul 1881 un concert sub egida ASTREI. Un alt spectacol al "Reuniunii" (1901) la Sibiu, a cuprins doinele "Solomoane, căpitane", "Florică de pe râț", "Foaie verde de bujor".18*

Tot sub egida ASTREI s-au desfășurat și concertele de muzică românească din 1923, 1928, în Sala Prefecturii din Cluj, creațiile prezentate fiind de inspirație folclorică.19* Balurile erau un alt prilej de prețuire a folclorului. La Sibiu, 1911-1913, la baluri costumul național era obligatoriu. La miezul nopții se dansa sârba, hora sau dansul de ansamblu "româna".

Mari manifestări artistice au fost organizate de ASTRA cu ocazia unor aniversări: în 1924, cu ocazia serbărilor înfrățirii culturale de la București, Ploiești, Vălenii de Munte, Breaza și apoi sărbătoarea centenarului nașterii lui Avram Iancu, organizate la Țebea, muntele Găina, Câmpeni, Cluj au avut loc ample acțiuni culturale.20*

Cu această ocazie "Reuniune română de muzică" din Sibiu a dat numeroase concerte, prezentând muzică românească cu filon folcloric, iar Tiberiu Brediceanu a realizat poemul muzical-etnografic "Maramureșul, Crișana, Banatul și Ardealul în port, joc și cântare".

ASTRA a trimis specialiști în cele mai importante zone folclorice, pentru a pregăti manifestările culturale. La București, poemul muzical al lui Brediceanu s-a bucurat de un succes deosebit, fiind apreciat în special jocul călușarilor și chiuiturile interpretate de grupul de dansatori din Laslăul românesc.

La Vălenii de Munte și Breaza, au fost salutați cu entuziasm de Nicolae Iorga, iar carele alegorice (de la Breaza), simbolizând diferite ocupații din zonă, obiceiuri de nuntă etc. au fost primite cu mult interes.

ASTRA a inițiat și cursuri pentru formarea și instruirea unor conducători de formații artistice, care au contribuit la promovarea valorilor autentice privind cântecul, portul, obiceiurile.^{21*}

Congresul general al ASTREI, ținut la Reghin 22* 1925 a fost un nou prilej pentru o paradă a portului popular și a obiceiurilor. Parada costumelor populare era "chemată să arate iscusința mâinilor în cusături a căror veste a trecut de mult hotarele țării". Bărbații purtau "cămeși albe, împodobite cu cusături alese" iar fetele erau "înzorzonate cu fluturi și panglici de sclipeau ca soarele. Toate erau îmbrăcate în haine albe, nouțe, scoase de pe fundul lăzii".

Parada era o dovadă că "țărani țin cu tărie de bunele datini vechi și reprezintă adevărata noastră tărie de neam".

Astfel de activități culturale, de promovare a frumuseții folclorului românesc au continuat și în următorii ani, fiecare adunare generală a ASTREI, fiecare eveniment din viața poporului român fiind folosit ca prilej pentru punerea în valoare a spiritualității poporului nostru.

Toate aceste manifestări culturale ale ASTREI nu s-ar fi putut organiza cu o așa amploare dacă n-ar fi fost sprijinită de băncile românești în special de banca "Albina" Sibiu, dar și de banca "Economul" Cluj (1886-1948) și alte bănci.

Banca "Economul", membră pe viață a ASTREI, a finanțat toate acțiunile culturale românești în schimbul mesei gratuite date studenților săraci le cerea să țină "conferințe populare". A susținut atelierul de țesături din Orăștie, Sibiu, Deva, industria de casă fiind considerată o comoară națională ce pune în valoare "produsele de artă" a poporului nostru, păstrate de veacuri în forme atât de originale și frumoase.^{23*}

"Reuniunea Regina Maria a femeilor române din Baia Mare și jur" se adresează în 1921 băncii "Economul" pentru a sprijini un atelier pentru "covoare, șterguri, măsurite, costume naționale, ce vor aduce în sate gust mai dezvoltat, vor îndrăgi portul lor original, din iubire de neam și țară"^{24*}

Banca "Economul" a sprijinit societățile academice "România jună" din Viena și "Pertu Maior" din Budapesta, unde în manifestările culturale folclorului era prezent și a investit importante sume pentru răspândirea cărților românești. De exemplu, în 1911, 25* donează

soldaților din Regimentul nr. 35 artilerie-150 de cărți românești în valoare de 100 de coroane. Printre acestea multe erau cărți populare: "Povești", "Anecdote și povești", "Păcală. legende" etc.

Reprezentanții de frunte ai băncii "Economul" alături de alte personalități marcante ale vremii au militat pentru Marea Unire, de aceea ziua de 1 Decembrie este considerată și ziua asociațiunii ASTRA.

În concluzie

Asociațiunea a fost un factor activ pentru viața socială, culturală și națională a românilor, devenind un simbol al solidarității sufletești a neamului românesc.

ASTRA a promovat folclorul românesc, a avut o preocupare constantă pentru creațiile populare, pe care le-a considerat "mărgăritare neprețuite", căci datinile vechi reprezintă adevărata noastră tărie de neam.

NOTE

1. Pamfil, Matei "Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului și rolul ei în cultura națională (1861-1950)", Editura Dacia, 1986, pag.1.
2. Dorin Gotea, "Un memoriu de activitate al ASTREI înaintat Ligii Națiunilor", Extras, Filiala Arhivelor Statului Sibiu.
3. Gheorghe Ghe. Pop, Folclorul muzical din zona Maramureș.
4. Pamfil Matei, op.cit. pag. 39, sau rev. ""Transilvania XXXIV nr.IV sept-oct. 1903, pag.166.
5. Dorin Gotea, Filiala Arhivelor Statului Sibiu, op. citată.
6. Anca Gotea, ASTRA și promovarea culturii tradiționale românești, în vol. "ASTRA - 125 de ani de la înființare", Sibiu, 1987 pag. 344 - extras
7. Pamfil Matei, op. cit. pag. 7
8. Ana Gotea, op. cit., pag. 348
9. Arhivele Statului Cluj, fond Barițiu, doc. 130/1888
10. Anca Gotea, op. cit., pag. 350
11. Dorin Gotea, op. cit., pag.11
12. Pamfil Matei, op. cit. pag.41;246
13. Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond "ASTRA", dosar 3, pag.2
14. Arhivele Statului Cluj-Napoca, fond "ASTRA", dosar3, pag.3->
15. Pamfil Matei, op. cit., pag. 236
16. Pamfil Matei, op. cit., pag. 246
17. Dorin Gotea, op. cit., pag. 12, extras
18. Arhivele Statului Cluj, fond Ana Voileanu, dosar 22, pag.101
19. Arhivele Statului Cluj, fond Ana Voileanu, dosar 22, pag.101
20. Pamfil Matei, op. cit., pag.53-54
21. Pamfil Matei, op. cit., pag.12
22. Vasile Lechințan, "Congresul ASTREI" la Reghin în 1925, Marea sărbătoare populară, parada portului și obiceiurilor din zonă, în "Gazeta Reghinului", VI, 3(50) III, 1995, pag.4
23. Arhivele Statului Cluj, fond Economul, 1908-1910
24. Arhivele Statului Cluj, fond Economul, nr. 289/1908-1921
25. Arhivele Statului Cluj, fond Economul, 1911

*Lucrarea a fost întocmită sub îndrumarea doamnei Maria Marian de la Arhivele Statului Cluj-Napoca